

2023 m. balandžio 1 d. Europos negalios forumo direktorių valdybos priimtas

Nutarimas dėl “ES dirbtinio intelekto akto dėl žmonių su negalia įtraukties”

Akcentuodama, jog dirbtinis intelektas (DI) yra besiformuojanti technologija, kuri yra vis dažniau naudojama įvairiose mūsų gyvenimo srityse, įskaitant asmenines internetines rekomendacijas, virtualius asmeninius asistentus, pokalbių robotus, technologijas, skirtas paversti sakytinę kalbą rašytine, ir kompiuterinės regos programas, o taip pat pabrėždama faktą, jog DI paremtas programas naudoja tiek viešosios ir privačios įstaigos tokiose srityse, kaip socialinė politika, sveikatos priežiūra, draudimas, bankininkystė, švietimas ir užimtumas;

Primindama, kad tokios besiformuojančios technologijos, kaip DI, gali padėti gerinti žmonių su negalia dalyvavimą visuomenės gyvenime ir pastarųjų įtrauktį, jei šios technologijos bus kuriamos, laikantis universalumo principo ir naudojamos taip, kad būtų gerbiama šių žmonių teisė į jų nediskriminavimą, lygybę ir privatumą;

Nerimaudama, jog žmonėms su negalia gresia didesnis pavojus tapti sukčių arba dezinformacijos aukomis dėl netinkamo generatyvinio DI¹ naudojimo ir ribojamos jų apsisprendimo laisvės;

Pabrėždama, jog DI sprendimai, kurie nebuvo sukurti atsižvelgiant į žmonių įvairovę, gali didinti tokių nepalankioje padėtyje esančių žmonių grupės – žmonių su negalia, moterų, skirtingoms rasėms arba etninėms mažumoms priskiriamų asmenų, vyresnio amžiaus ir kitokių diskriminuojamų žmonių – atskirtį ir diskriminaciją, kai asmuo gali būti diskriminuojamas to net nepastebėdamas;

Primindama, kad Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija (NTK) yra pirmoji tarptautinė žmogaus teisių priemonė, kuria yra pripažįstama būtinybė skatinti lygias žmonių su negalia galimybes naudotis technologijomis kaip pagrindine jų teise (9 straipsnis) ir užtikrinti jų lygybę bei nediskriminavimą visose gyvenimo srityse (5 straipsnis);

¹ [The criminal use of ChatGPT – a cautionary tale about large language models | Europol \(europa.eu\)](#)
(*liet. ChatGPT naudojimas nusikalstamais tikslais – pamokanti istorija apie didžiuosius kalbų modelius | Europol (europa.eu)*)

Pabrėždama, jog Jungtinių Tautų specialusis pranešėjas asmenų su negalia teisių klausimais pripažino, kad neigiamas DI poveikis žmonių su negalia teisėms turi būti atvirai pripažintas ir sprendžiamas, tarpusavyje bendradarbiaujant valstybėms, bendrovėms, nacionalinėms žmogaus teisių institucijoms, pilietinei visuomenei ir žmonių su negalia organizacijoms²;

Pabrėždama, kad pakankamai nepritaikius DI funkcijų ir naudojimo galimybių žmonėms su negalia, gali kilti pavojus pastarųjų gyvybei ir gerovei;

Pažymėdama, jog ES 2021–2030 m. neįgaliųjų teisių strategijoje yra pripažįstama, kad sparti skaitmeninė pertvarka ir perėjimas prie žaliosios ekonomikos suteikia galimybių, naudojant informacines ir ryšių technologijas (IRT), dirbtinį intelektą ir robotiką, kurti žmonių su negalia poreikiams pritaikytas ir vietoje bei nuotoliu teikiamas paslaugas, tačiau norint veiksmingai šiomis technologijomis naudotis, reikia pašalinti kliūtis, trukdančias žmonėms su negalia jomis naudotis, bei investuoti į šių žmonių skaitmeninių įgūdžių lavinimą;

Palankiai vertindama Europos Komisijos sprendimą, kuriuo yra siūloma priimti ES įstatymą – DI aktą, – kuriuo būtų reglamentuojamas DI naudojimas trijose rizikos kategorijose, tačiau nerimaudama, kad toks pasiūlymas pakankamai neapims ir neapsaugos žmonių su negalia teisių;

ENF direktorių valdyba ragina Europos Sąjungos institucijas:

1. vykdyti savo įsipareigojimus pagal NTK ir užtikrinti, kad visi žmonės su negalia galėtų naudotis jiems pritaikytomis, įperkamos ir prieinamos DI technologijomis, kuriomis būtų skatinamas jų socialinis ir ekonominis dalyvavimas bei savarankiškas gyvenimas, o taip pat, kad ES ir visame pasaulyje naudojamos DI sistemos gerbtų žmonių su negalia teisę į jų nediskriminavimą, lygybę, laisvą apsisprendimą ir privatumą;
2. priimti siūlomą ES reglamentą dėl DI, kuriuo būtų užtikrinama, kad DI sistemoms, nepaisant jų rizikos lygio, galėtų privalomi pritaikymo žmonėms su negalia reikalavimai. Tai apima su DI susijusią informaciją ir naudojimo instrukcijas, kurios

² [Report of the Special Rapporteur on the rights of persons with disabilities on Artificial Intelligence and the rights of persons with disabilities \(liet. *Specialiojo pranešėjo neįgaliųjų teisių klausimais pranešimas dėl dirbtinio intelekto ir žmonių su negalia teisių*\)](#) (2021 m.)

turės atitikti galiojančius ES teisės aktus dėl DI pritaikymo žmonėms su negalia, o ypač Europos prieinamumo aktą;

3. pripažinti neproporcingą riziką žmonių su negalia teisėms tose srityse, kurios siūlomame DI akte yra priskiriamos didelės rizikos kategorijai, pavyzdžiui, biometrinio tapatybės nustatymo, galimybės įgyti išsilavinimą, įsidarbinti arba naudotis privačiomis ir viešosiomis paslaugomis; teisėsaugos, migracijos ir valstybės sienų kontrolės, o taip pat teisingumo vykdymo;
4. išplėsti draudžiamų DI sistemų naudojimo atvejų sąrašą, į jį konkrečiai įtraukiant:
 - fizinių asmenų biometrinį tapatybės nustatymą ir kategorizavimą;
 - DI sistemas, nustatančias asmenų galimybes įgyti išsilavinimą ir įsidarbinti;
 - prieigą prie tam tikrų esminių privačių ir viešųjų paslaugų ir išmokų, įskaitant sveikatos priežiūros ir greitosios pagalbos paslaugas³, ir galimybę jomis naudotis;
 - teisėsaugos naudojamą DI⁴;
 - naudojamą migracijos valdymo, prieglobsčio suteikimo ir valstybės sienų kontrolės srityse.⁵
5. užtikrinti, kad Reglamentu būtų užtikrintas visų žmonių su negalia privatumas ir duomenų apsauga, įskaitant asmenis, turinčius intelekto ir psichosocialinę negalią, bei asmenis, už kuriuos sprendimus priima kiti asmenys, pavyzdžiui, globėjai, kai tokių asmenų duomenis tvarko DI sistemos;
6. įgyvendinti veiksmingas ir prieinamas priemones, kad asmenys, įskaitant žmones su negalia, būtų informuojami apie jų duomenų rinkimą ir turėtų galimybę pasiteirauti apie tokių duomenų tvarkymą bei su juo nesutikti;

³ Išskyrus skirtas nustatyti paslaugų teikimo prioritetą, kai yra reaguojama į nelaimę (žr. [ENF pozicijos dokumento](#) 9 puslapį)

⁴ Išskyrus atvejus, kai yra bandoma nustatyti sintetines vaizdo klastotes (suklastotą vaizdo arba garso įrašą arba nuotrauką, kuri atrodo realistiškai, tačiau buvo sukurta skaitmeniniu būdu) ir įvertinti įrodymų patikimumą (žr. [ENF pozicijos dokumento](#) 9 puslapį)

⁵ Išskyrus kelionės dokumentuose nurodytos asmens tapatybės nustatymą ir pagalbos teikimą institucijoms, nagrinėjant prašymus ir jais susijusius skundus (žr. [ENF pozicijos dokumento](#) 9 puslapį)

7. uždrausti viešoms ir privačioms įstaigoms naudoti DI, siekiant atpažinti emocijas, išskyrus kai tai būtų daroma tam tikrais, aiškiai apibrėžtais mokslinių tyrimų tikslais, taikant tokias griežtas privatumo apsaugos priemones, kaip informuoto asmens sutikimas ir mokslinių tyrimų dalyvių turima galimybė prieštarauti. Apsaugos priemonės taip pat turėtų būti naudojamos DI grindžiamoms emocijų atpažinimo pagalbinėms technologijoms;
8. užtikrinti fizinių asmenų pagrindinių teisių, susijusių su DI naudojimu, apsaugą, įskaitant priemones, skirtas pranešti apie kilusias problemas, teikti skundus kompetentingoms institucijoms (įskaitant kolektyvinius skundus ir skundus, kuriuos asmenų vardu pateikė pilietinės visuomenės veikėjai) ir siekti žalos atlyginimo piktnaudžiavimo atveju, o taip pat užtikrinti, kad šios priemonės būtų pritaikytos žmonėms su negalia.
9. skatinti DI plėtrą, įskaitant prasmingą specialistų su negalia, ekspertų, atsakingų už sąlygų pritaikymą žmonėms su negalia, ir kitų teisių turėtojų dalyvavimą, pasitelkiant finansines ir kitokias skatinimo priemones (pavyzdžiui, skiriant ES ir nacionalinį finansavimą projektams, kuriuos rengia organizacijos žmonėms su negalia arba į veiklą tiesiogiai įtraukiant ekspertus, atsakingus už sąlygų pritaikymą žmonėms su negalia);
10. įgyvendinti priemones, kurios padėtų kurti DI, siekiant naudoti ne tik pavieniams žmonėms, bet ir visai visuomenei, atsižvelgiant į įvairių bendruomenių, įskaitant žmones su negalia, poreikius;
11. remiantis NTK 4 straipsnio 3 dalimi, glaudžiai konsultuotis su žmonėmis, turinčiais negalią, ir juos, per jiems atstovaujančias organizacijas, aktyviai įtraukti į Europos ir nacionalinių DI politikų rengimą, įgyvendinimą ir stebėseną, be kita ko, susijusią su ES Suderintu dirbtinio intelekto planu ir nacionalinėmis DI strategijomis.